

ხმოვანმონაცვლე ზმნურ ფუძეთა  
ინდექსის სრულყოფისათვის  
თანამედროვე ქართულში  
**On the Perfection of the Index of Verb-Stems  
with Vowel Alternation in Modern Georgian**

**რამაზ ქურდაძე**  
**Ramaz Kurdadze**

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი  
*Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*  
ჰუმანიტაჲ მეცნიერებათა ფაკულტეტი  
*Faculty of Humanities*

**საკვანძო სიტყვები:** ზმნა, ფუძე, ხმოვანმონაცვლეობა, ინდექსი,  
ქართული ენა, ქართული დიალექტები  
**Key words:** Verb, stem, vowel alternation, index, Georgian language,  
Georgian dialects

ცნობილია, რომ ქართულში **გრესს – გრიხა** ჯგუფის ზმნები სერიები-სა და მწკრივების მიხედვით წარმოებისას ფუძეში **ე – ი** ხმოვანმონაცვლეობას გვიჩვენებს, რის გამოც მათ ხმოვანმონაცვლე ზმნებს უწოდებენ.

ბუნებრივია, ასეთი ზმნების რაოდენობის განსაზღვრისა და მათი სრული ინდექსის შედგენისათვის მნიშვნელოვანია **ე** და **ი** ხმოვნიან ფუძეთა გამოვლენა. რასაკვირველია, გვაქვს ხმოვანმონაცვლე ზმნები, რომლებიც ორივე ხმოვნის შემცველ ფუძეებს ქართული ენის განვითარების ერთ რომელიმე ეტაპზე წარმოგვიდგენენ; მაგალითად, თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში: **კვნეტს – კვნიტა; ჟღენთს – ჟღინთა; სრესს – სრისა** და სხვ. მაგრამ აქვე გვხვდება ამ ტიპის ზმნები, რომლებიც მხოლოდ ერთ-ერთი (**ე** ან **ი**) ფუძითაა წარმოდგენილი და თუ მეორე ხმოვნის შემცველი ფუძე ვერ მოვიძიეთ, ძნელდება ამ ფუძის ხმოვანმონაცვლე ზმნათა რიგში ჩარიცხვა.

სათანადო ხმოვანმონაცვლე ფუძის ძიება-გამოვლენისათვის საჭიროა თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის მონაცემების გვერდით განვიხილოთ ქართული დიალექტების მასალაც, რომლის გათვალისწინებით მოხდება სალიტერატურო ქართულში არსებული **ე. წ.** ნაკლული ფორმების შევსება, ანდა წარმოჩნდება „ახალი“ ისეთი ხმოვანმონაცვლე ფორმები, რომლებიც სალიტერატურო ქართულში საერთოდ არ დადასტურებულა.

ამგვარი მიდგომის შედეგად ჩვენ მიერ გამოვლენილი იქნა ოთხასამედე (ზუსტად კი 398) ხმოვანმონაცვლე ზმნური ფუძე, რომელთა მნიშვნელოვანი ნაწილი დიალექტური ზმნებია.

თანამედროვე ქართულ დიალექტებში დადასტურებული ხმოვანმონაცვლე ზმნები მრავალმხრივ საინტერესოა. უპირველეს ყოვლისა კი იმით, თუ როდიდან გვხვდებიან ეს ფორმები ქართულში, ანუ ვადასტურებთ თუ არა მათ ძველ და საშუალ ქართულში.

ამ თვალსაზრისით ძველი, საშუალი და ახალი ქართული ენის მონაცემების საფუძველზე მოხსენებაში განხილულია, ისეთი ხმოვანმონაცვლე ფუძეები, როგორიცაა: **კლეთ / კლიტ; სრევ / სრივ; ჩევ / ჩივ; ჩხევ / ჩხვივ; ჭყერ / ჭყირ; ჭყლემ / ჭყლიმ** და სხვ.

აღნიშნულ ფუძეთა არსებობა ძველ და საშუალ ქართულში მნიშვნელოვანია ორმხრივად. პირველი: ადასტურებენ აღნიშნულ ფუძეებში ხმოვანმონაცვლეობას. მეორე: მკაფიოდ გვიჩვენებენ, რომ ამ ხმოვანმონაცვლე ზმნურ ფორმებს, მიუხედავად იმისა, რომ მათ თანამედროვე ქართულ სალიტერატურო ენაში ვერ ვხვდებით, ხმოვანმონაცვლეობის დიდი ხნის ისტორია აქვთ, რადგან დასტურდებიან ქართული ენის განვითარების სხვადასხვა საფეხურსა და თანამედროვე ქართულ დიალექტებში.

### ლიტერატურა:

- ქურდაძე, რ. (2005). ხმოვანმონაცვლე ზმნები თანამედროვე ქართულში, თბილისი.
- ბარამიძე, ლ. (2012). ხმოვანმონაცვლე ზმნები ძველ ქართულში, თბილისი: თსუ გამომცემლობა.

It is common knowledge that Georgian verbs like **გრეხს – გრიხა** (twists-twisted) form various series and screeves by means of vowel alternation **ე – ი** (e-i). Hence, they are said to be verbs with vowel alternation (ablaut).

Naturally, in order to define the number of such verbs and make their complete index, it is important to identify stems with vowels **ე (e)** and **ი (i)**. Certainly, there are verbs with vowel alternation, representing the stems with both vowels at a certain stage of development of the Georgian language, for instance, in the contemporary literary Georgian: **კვნეტს – კვნიტა k'vnet's – k'vnit'a** “crunches – crunched”; **ჟღენტს – ჟღინთა ჯყენტ<sup>(h)</sup>ს – ჯყინთ<sup>(h)</sup>ა** “saturates, saturated”; **სრეხს – სრიხა sress – srisa** “crushes – crushed” and so on. However, there are verbs represented by stems containing only one vowel (either **ე (e)** or **ი (i)**). Hence, if we are unable to find the stem containing the second vowel, the stem cannot be considered as the one with the vowel alternation.

In order to identify a certain stem with the vowel alternation, dialectal material should be analyzed alongside with the data of the contemporary literary Georgian. The dialectal data will help to fill the so-called deficient forms existing in the literary Georgian or to reveal “new” forms with vowel alternation, not found in the literary language.

Thanks to the above-mentioned approach, we have traced about four hundred (to be more exact, 398) verb stems with vowel alternation, the significant part of which is coming from dialectal verbs.

The verbs with vowel alternation found in current Georgian dialects, are interesting from various viewpoints. First of all, we should find out when they appeared in the Georgian language and whether they existed in Old and Middle Georgian.

With this regard, based on the comparison of Old, Middle and New Georgian data, we give the analyzes of the following verb stems with vowel alternation: **კლეტ / კლიტ k'let' / k'lit'** “to shut”; **სრევ / სრივ srev / sriv** “to shoot”; **ჩევ / ჩივ ტ<sup>(h)</sup>ეკ' / ტ<sup>(h)</sup>იკ'** “to hatch eggs”; **ჩხევ / ჩხვივ ტ<sup>(h)</sup>ხეპ' /**

ტ<sup>ჰ</sup>ხvip' "to prick"; ჭყერ / ჭყირ ტყ'er / ტყ'ir "to peep"; ჭყლებზ / ჭყლიზბ ტყ'lemp' / ტყ'limp' "to squeeze" and the like.

The existence of the above-mentioned stems in Old and Middle Georgian is important from two viewpoints. Firstly, it proves the alternation of vowels in the above-mentioned stems. Secondly, it proves that these stems, although not found in the contemporary literary Georgian, are the stems with long history of vowel alternation, because they are found on different stages of the development of the Georgian language and in the dialects of the contemporary Georgian.

#### **Reference:**

- Kurdadze, R.** (2005). Khmovanmonatsvle zmnebi tanamedrove kartulshi. [Verbs with Vowel Alternation in Modern Georgian, Tbilisi.
- Baramidze, L.** (2005). Khmovanmonatsvle zmnebi dzvel kartulshi. [Verbs with Vowel Alternation in Old Georgian, Tbilisi. Tbilisi State University Publishing House.